

تاثیر عاطفی مادران بر مسئولیت پذیری دانش آموزان پسر

افشین کاوسی^۱، مهدی سنجری^۲

^۱ کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان بیرجند

اداره آموزش و پرورش منطقه درمیان، آموزشگاه شهید حیدر خسروی هندوالان

Afshin1380138@gmail.com

۰۹۱۵۷۲۰۲۴۸۲

^۲ کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان بیرجند

اداره آموزش و پرورش منطقه درمیان، آموزشگاه شهید حیدر خسروی هندوالان

Mehdi7sj7@gmail.com

۰۹۹۱۴۷۸۲۵۳۱

چکیده

مسئولیت پذیری به معنای قابلیت پذیرش، پاسخگویی یا به عهده گرفتن کاری است که از فردی درخواست شود و انسان مسئول به عنوان انسانی کارآمد است که سکان زندگی اش را به دست میگیرد. سوال اکثر مادران این است که چگونه فرزندانی مسئولیت پذیر بار بیاوریم اما در عمل و کردارشان این باور مسئولیت پذیری را عملی نمی کنند و پس از اینکه فرزند وارد مدرسه می شود انتظار دارند که مسئولیت پذیری را تنها در مدرسه بیاموزد تا اینکه کارهایش را خودش انجام دهد، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین روش های رفتاری مادران با مسئولیت پذیری دانش آموزان پسر مدرسه ثامن الائمه انجام گرفت. طرح تحقیق توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش آموزان پسر بوده است. نتایج به دست آمده نشان داد که بین روش تربیتی اقتدار منطقی مادران و مسئولیت پذیری پسران رابطه مثبت و بین روش تربیتی سهل گیرانه و سخت گیرانه مادران با مسئولیت پذیری پسران رابطه منفی معنادار وجود دارد. همچنین بین روش تربیتی اقتدار منطقی با خودمدریستی، قانونمندی، امانت داری، وظیفه شناسی و سازمان یافتگی همبستگی مثبت معناداری مشاهده شده است. علاوه بر این نتایج نشان داد که روش تربیتی سخت گیرانه نمی تواند به تنهایی مسئولیت پذیری دانش آموزان را پیش بینی کند. بنابراین دانش آموزانی که با روش اقتدار منطقی پرورش یافته اند از مسئولیت پذیری بیشتری نسبت به دانش آموزانی که با دو روش سهل گیر و سختگیرانه پرورش می یابند برخوردار بودند.

واژگان کلیدی: مسئولیت پذیری، تربیت دانش آموز، روش های تربیتی، مدرسه ثامن الائمه

۱- مقدمه:

یکی از ویژگی ها و خصوصیتاتی که همواره والدین و مربیان در صدد ایجاد و پرورش آن در متربیان می باشند «مسئولیت پذیری» است. اهمیت این ویژگی به حدی است که همواره پرورش این ویژگی مورد توجه ادیان مختلف، فلاسفه و نظریه پردازان حوزه تربیت قرار داشته است. در قرآن مجید آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت پذیری و وظیفه شناسی را برای انسان بیان کرده است؛ به عنوان مثال قبول مسئولیت در قرآن، به بار سنگین تشبیه شده است.

جامعه شناسان بر این باورند، واگذاری مسئولیت به فرزندان و شرکت دادن آنان در دوره نوجوانی در بده بستان های اجتماعی برای تسهیل رشد انسانی و ورود به دوره جوانی و بزرگسالی ضرورتی انکار ناپذیر است. کارکردن نیاز هر انسان سالم و درمان گر احساسی نگری و خیال پردازی نوجوانان است. نوجوانی که به دنیای کار وارد می شود؛ فشارهای ناشی از هیجانات نوجوانی را بهتر تحمل کرده و رشد اجتماعی، فکری و عاطفی وی تسریع می شود، مهمتر این که به نوجوانان فرصت داده می شود، ایده های خود را در جریان کار به مرحله آزمایش گذاشته و از این راه رشد خود را به تدریج گسترش دهد، طرح مناسبی برای ایفای نقش های شغلی و اجتماعی خود ریخته و برنامه زندگی خویش را تعیین کنند.

محققین معتقدند اگر همه افراد به مسئولیت های خود عمل کنند و خود را متعهد به انجام آن بدانند جامعه با پیشرفت بیشتری رو به رو بوده و از بسیاری جرم و جنایت ها کاسته خواهد شد. در این میان خانواده به عنوان اولین نهادی که فرد از بدو تولد بسیاری ابعاد شخصیتی خود را از آن می گیرد، نقش مهمی در ایجاد مسئولیت پذیری افراد دارد. در یک سال اول تولد می بایستی سرویس بی قید و شرط به کودک داده شود اما پس از آن یعنی از یک سالگی به بعد بایستی کم کم برخی کارها را به خود کودک واگذار کرد.

فردیت یکی از اصول سازمان دهنده رشد انسان و شامل کوشش مستمر شخص برای شناخت خود و هویت خود در ارتباط با سایر افراد است. برای آن که فرد بتواند از دوره کودکی به دوره بزرگسالی برسد نیازمند برعهده گرفتن درجه معینی از مسئولیت ها و وظیفه ها است تا از خودمختاری و استقلال در جامعه برخوردار شود.

اهمیت توجه به اصل مسئولیت پذیری به حدی است که در انسان شناسی اسلامی این موضوع همواره مورد توجه قرار گرفته است بر این اساس یکی از روش های برخورد با مشکلات رفتاری فرزندان روش مسئولیت دادن است.

مسئولیت پذیر بودن نه تنها موجب انجام بهتر و صحیح امور می شود بلکه جلب اعتماد دیگران را نیز در پی دارد و میزان اعتبار اجتماعی افراد را نیز ارتقاء می بخشد.

۱-۱- مسئولیت پذیری

مسئولیت پذیری در واقع همان پاسخ گویی است، پاسخ گویی یعنی اصالت دادن به حقوق دیگران، به این معنا که: شما حق دارید و من تکلیف دارم. مسئولیت پذیری انسان، برآمده از خودآگاهی و اختیار اوست؛ نوعی رفتار اخلاقی است که با الزام همراه بوده و تعهد آور است. مسئولیت پذیری به معنی متعلق بودن انتخاب ها و داشتن شخصیت پاسخگو برای خود و عمل مسئولانه در ارتباط با سایرین است. مسئولیت پذیری در ابعاد فردی و اجتماعی به مثابه ابزار اصلی حفظ انسجام و همبستگی اجتماعی در عین احترام به تفاوت های موجود است.

افراد مسئولیت پذیر دارای ویژگی های مشترکی هستند که عبارت اند از: آنچه را که متعهد به انجام آن می شوند به پایان می رسانند؛ دارای انعطاف پذیری بالایی هستند؛ اهداف و علائق گوناگونی دارند که برایشان قابل توجه است؛ بدون دلیل تراشی افراطی، به اشتباه های خود اعتراف می کنند و در این زمینه به تذکرات افراد ذی صلاح احترام گذاشته، آنها را رعایت می کنند؛ می توانند از بین راه حل های مختلف، راه حل مناسب را انتخاب کرده و برای هرچه انجام می دهند، دلایلی را معین کنند، ثابت قدم، برنامه ریزی هدفمند، پای بند وجدان، فعال، پویا، منظم، کمال طلب بوده و می خواهند همه کارها بدون کمترین لغزش و به مطلوب ترین شکل ممکن انجام شود؛ دارای روابط اجتماعی مطلوب بوده و در گروه های اجتماعی، بیشتر شنونده هستند تا گوینده. از شکست نمی ترسند و بیشتر از آن درس می گیرند؛ صرفه جو و وظیفه شناس، امین و درستکار، قابل اطمینان، اعتماد و سخت کوش هستند، دقت آنها در انجام کارها زیاد است و رویکرد آنها به مسائل، روشن و منطقی است.

از ارضای نیازهای خود به خاطر نیازهای گروهی، چشم پوشی می کنند، پیامدهای رفتار خود را می پذیرند، نسبت به ارزش های اجتماعی منطقی، معقول، مؤدب، پخته و جدی هستند، در انجام وظایف پر انرژی و مصمم هستند، سطح انتظار آنها بالاست و وضعیت تحصیلی آنها خوب است.

به والدین، دوستان و همکاران و به طور کلی، به دیگران احترام می گذارند، معمولاً اعتقاد مذهبی قوی دارند و برای اخلاقیات ارزش قائل اند، تلاش می نمایند تا وظایف خود را بدون عیب و نقص و به موقع انجام دهند و در انجام وظایف نیازی به کنترل آنان نیست.

به طور کلی مسئولیت پذیری یعنی قابلیت پذیرش و به عهده گرفتن کاری که از کسی خواسته شده است، البته مسئولیت با وظیفه تفاوت دارد، وظیفه کاری است که یک نفر به دیگری محول می کند و باید حتماً انجام بگیرد. وقتی از کسی خواسته می شود مسئولیتی را بپذیرد، باید برای او کاملاً مشخص شود موضوع درخواست چیست و در برابر به عهده گرفتن آن، چه چیزی به دست می آورد. مسئولیت پذیری ویژگی هایی دارد که در ادامه به آن ها می پردازیم.

نکته بسیار مهم درباره مسئولیت این است که اجباری برای پذیرش درخواست وجود نداشته باشد. در واقع مسئولیت، انتخابی آگاهانه است، درست مثل قراردادی نانوشته که همه اجزای آن برای طرفین مشخص است.

پذیرفتن مسئولیت همچنین نباید با احساس گناه یا بدهکاری یا اعمال زور و مبارزه همراه باشد، بلکه باید بدون فشار مالی یا عاطفی مطرح شود. اگر فردی احساس کند با زور او را مجبور به انجام کاری کرده اند، ممکن است خود او هم چنین روشی را در پیش بگیرد، یعنی علاوه بر نپذیرفتن آن مسئولیت، سعی کند از طریق زورگویی یا لجبازی به خواسته های خود برسد. (خدیبوی و الهی، ۱۳۹۲)

مسئولیت پذیری یک رابطه دوطرفه بوده و فرآیندی است که فرد باید از سالهای آغازین زندگی خود در خانواده بیاموزد.

به همین علت، سه عامل ارزش ها، طرز تلقی و مهارت والدین در ایجاد این خصوصیت دارای نقش اساسی است. ارزش ها و اعتقادات خانواده، تعیین کننده دامنه فعالیت والدین در جریان آموزش مسئولیت پذیری است. طرز تلقی والدین درباره میزان آزادی کودکان در داخل خانواده و دادن اجازه به آنها برای ابراز احساسات نیز عامل دیگری در جریان آموزش مسئولیت به کودکان محسوب می شود. بدیهی است که تبحر و مهارت والدین در زمینه روش های تربیت کودک و نحوه مواجهه با رفتارهای کودک در موارد متعدد می تواند عامل تعیین کننده دیگری در آموزش مسئولیت به کودکان باشد.

۲-۱- انواع مسئولیت پذیری

در نوعی تقسیم بندی، مسئولیت پذیری به دو دسته تقسیم شده است: مسئولیت پذیری شخصی و مسئولیت پذیری اجتماعی. مسئولیت پذیری شخصی و خانوادگی، وظایف شخصی اولیه ای هستند که بیشتر کودکان، خودشان در سنین پایین انجام می دهند، مثل مسواک زدن، شستن دست ها و لباس پوشیدن. برخی والدین انجام این وظایف را کافی می دانند، اما باید به کودکان وظایفی درباره کارهای خانه نیز محول کرد تا علاوه بر مسئولیت پذیری شخصی و خانوادگی، مسئولیت پذیری اجتماعی را نیز بیاموزند و در مقابل دیگران احساس مسئولیت داشته باشند.

در جایی دیگر، مسئولیت پذیری انسان به سه بخش تقسیم می شود:

مسئولیت عبادی: انسان مسلمان، مسئول عبادت و بندگی آستان ربوبی حضرت حق است. البته در فرهنگ اسلامی به هر چیزی که برای رضای خداوند انجام شود، عبادت گفته می شود، ولی در معنای خاص، عبادت به دو نوع فردی و اجتماعی تقسیم می شود. عبادت فردی مانند نماز فرادا و روزه، و عبادت اجتماعی مانند نماز جماعت، حج، زکات، خمس، امر به معروف و نهی از منکر و جهاد.

مسئولیت مدنی: انسان از حیث مالی، در قبال خدا، فرد و جامعه مسئولیت مدنی دارد؛ یعنی نمی تواند در مال دیگران تصرف کند و یا به فرد و جامعه، ضرر برساند. (تاجری و درویشی ۱۳۹۷)

۳-۱- چرا انسان باید مسئولیت پذیر باشد؟

یکی از مباحث مرتبط با زندگی انسان، مسئولیت پذیری است. از آن جایی که بخشی از هویت آدمی، در قلمرو مسئولیت ها و تکالیف فردی وی شکل می گیرد، این موضوع نیز مورد توجه زیادی قرار گرفته است. مسئولیت در سه جلوه رخ می نماید: مسئولیت فردی، مسئولیت اجتماعی و مسئولیت الهی که به ترتیب در قبال خود، خلق و خدا معنا پیدا می کنند.

با ایفای نقش انسان در این سه حوزه و عبور خط سیر زندگی آدمی از این مراحل، موفقیت و کام یابی و خود شکوفایی نصیب وی خواهد شد هر چند این موضوع با برخی مباحث فلسفی و کلامی و روان شناسی ارتباط پیدا می کند، لکن سعی ما بر آن است که این موضوع را تا آن جا که با زندگی انسان مرتبط می شود و با رویکردی اخلاقی، بررسی کنیم.

انسان، موجودی رها شده نیست تا همانند حیوانات، تمام همتش بر کردن شکم باشد و خود را در برابر هیچ کس پاسخگو نداند. تفاوت انسان با سایر موجودات، افزون بر عقل و خرد، وظایفی است که توسط آفریننده انسان برای او وضع شده است تا با عمل به آنها، سعادت دنیا و آخرت را به دست آورد.

از منظر اسلام خداوند متعال در برابر هر نعمتی، مسئولیتی را بر عهده انسان قرار داده و به میزان آن مسئولیت از انسان بازخواست خواهد نمود. لذا لازم است که مسئولیت ها را به خوبی بشناسیم و در مقام عمل به وظیفه خود عمل کنیم.

خداوند حکیم، برای آفرینش انسان و جهان، هدفی داشته است. خداوند در قرآن مجید، هدف از خلقت انسان را عبادت و بندگی می داند: جن و انس را نیافریدم جز این که مرا عبادت کنند. بر این اساس، خداوند طریقه عبادت و بندگی خود را به صورت برنامه هایی به رسول خویش ابلاغ کرده و پس از پیامبر (ص)، امامان معصوم، وظیفه آموزش معارف دین را برعهده داشته اند. پس بزرگترین مسئولیت انسان، در برابر نعمت هدایت و ولایت است، زیرا بدون تشریح دین و هدایت انسان، تمامی راه ها به سوی کمال و سعادت او مسدود می

شد و خلقت انسان، بی فایده بود. اگر آدمی در مقابل نعمت هدایت و ولایت، احساس مسئولیت نکند، خود را به مرتبه حیوانیت تنزل داده و از خود واقعی فاصله گرفته است.

در قرآن مجید آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت پذیری را برای انسان بیان کرده اند؛ مثلاً قبول مسئولیت در قرآن به بار سنگین تشبیه شده است: "هیچ گناه کاری، بار گناه دیگری را بر دوش نمی کشد. یعنی در روز رستاخیز هر کس مسئول پاسخ گویی به اعمال خویش است.

ابعاد این پاسخ گویی به قدری وسیع است که حتی اعضا و جوارح انسان را نیز در بر می گیرد. خداوند می فرماید: «ولا تقف مالیس لک به علم ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئک کان عنه مسئولا؛ از آن چه نمی دانی پیروی نکن، چرا که گوش و چشم و دل، همه مسئول اند." اهمیت مسئولیت پذیری به اندازه ای است که در بسیاری از تفاسیر، از امانت الهی به همان تعهد و قبول مسئولیت یاد شده است:

این بار امانتی است که در آغاز آفرینش به آسمانها و زمین و کوه ها عرضه شد، از حملش امتناع ورزیدند؛ اما انسان پذیرفت. همین مسئولیت پذیری است که مؤمن را بین خوف و رجا ننگه داشته است، چون احتمال می دهد، وظایف لازم خود را در برابر خدا انجام نداده باشد.

تعهد و مسئولیت، مرز انسانیت است. امام علی (ع) می فرماید: ان البهائم همها بطونها و ان السباع همها العدوان علی غیرها؛ بی تردید، چهارپایان در تلاش برای پر کردن شکم خویش اند و درندگان در پی تجاوز کردن به دیگران اند؛ یعنی حیوانات، وظیفه شناس نیستند و خود را پاسخ گو نمیدانند.

آن حضرت انسان هایی را که دچار غفلت شده و از انجام مسئولیت، شانه خالی کرده اند، به چهارپایان تشبیه کرده و می فرماید: "ای غافلان که از کارهایتان غفلت نمی شود و ای ترک کنندگان فرامین الهی که از کارهایتان بازخواست می شوید، شما را چه شده است که از خدا روی گردان شده اید و به غیر او گرایش دارید؟! گویی که شما به انسان، که چهار پایانی بی اراده هستید که شبانشان به چراگاهی و آبشخوری آلوده برده است." آن حضرت ضمن بیان احساس مسئولیت خود در قبال فقرا، در نامه ای به عثمان بن حنیف می نویسد: "آیا سزاوار است که چرندگان، فراوان بخورند و راحت بخوابند و گله گوسفندان پس از چرا کردن به آغل رو کنند و علی نیز از زاد و توشه خود بخورد و استراحت کند؟ چشمش روشن باد که پس از سالیان دراز، چهارپایان رها شده و گله های گوسفندان را الگو قرار دهد." انسان، با اراده و اختیار، راهی را برمی گزیند که به سعادت یا شقاوت او می انجامد. گاهی گرفتار غرایز می شود و در گرداب حیوانیت دست و پا می زند و گاهی نیز روح ملکوتی به یاری اش می شتابد و او را به بالا می برد. به برکت احساس تکلیف و انجام مسئولیت است که انسان می تواند از چنگال زمین رها شود و از فرش به عرش برسد.

از آن جا که انسان چهار گونه ارتباط دارد - ارتباط با خویشتن، ارتباط با خداوند، ارتباط با جهان هستی و ارتباط با انسان های دیگر - طبیعی است که در این چهار بخش، مسئولیت هایی نیز داشته باشد. (تاجری و درویشی، ۱۳۹۷)

نقش خانواده در مسئولیت پذیری کودکان مسئولیت پذیری به معنای قابلیت پذیرش، پاسخ گویی و یا به عهده گرفتن کاری است که از فردی درخواست شود. انسان مسئول، به عنوان انسانی کارآمد است که سکان زندگی اش را بدست می گیرد. متأسفانه این فرهنگ در جامعه ما شکل گرفته که افراد مسئولیت کار خود را نمی پذیرند و بر عهده دیگران می گذارند. روانشناسان ریشه این مسأله را در تربیت کودک می دانند. پرشش اکثر والدین این است که چگونه فرزندان مسئولیت پذیر پرورش دهیم، اما در عمل و کردارشان این باور مسئولیت پذیری را عملی نمی کنند.

به اذعان روانشناسان، بردباری، شکیبایی و قاطعیت والدین در مقابل تصمیم گیری فرزندان، شرط عمده مسئولیت پذیری آنها در آینده است. در این زمینه، قبل از آن که وارد بحث خانواده شویم، بهتر است از جامعه شروع کنیم. امروزه شاهد آن هستیم که اغلب افراد از به عهده گرفتن مسئولیت به گونه ای شانه خالی می کنند، برای مثال، فرد می گوید: "لیوان افتاد"، نمی گوید: "من لیوان را انداختم".

بنای شیوه واقعیت درمانی در روانشناسی بر مسئولیت پذیری اشخاص متکی است. در سایر دیدگاه های روانشناسی فرد محور عالم قرار دارد و برای این که فرد مسئولیت پذیر باشد، به وی تمرین استفاده از ضمیر اول شخص می دهند که نشان از این دارد، مسئولیت پذیری امر خطیری است. مسئولیت پذیری فرد ریشه در خانواده و نقش والدین دارد. متأسفانه برخی فرزندان مسئولیت پذیر نیستند، برای مثال در امتحانات و بازی ها تقلب می کنند و یا به راحتی به خانواده خود دروغ می گویند، نبود یک رابطه درست و جو عاطفی بین والد و کودک باعث می شود که ریشه های مسئولیت پذیری در فرزندان شکل نگیرد. بسیاری از والدین، احساس نارضایتی می کنند و می گویند چرا کودک ما مسئولیت پذیر نیست. خانواده به خصوص مادر می تواند با استفاده از روش های ساده، فرزندان خود را از همان اوایل کودکی با مسئولیت پذیری آشنا کنند. برای مثال یک حیوان خانگی یا حتی یک گیاه را به کودکش بسپارد و از فرزندش بخواهد به آن رسیدگی کند. به او بگوید، جان این حیوان یا گیاه بستگی به تو دارد.

مادر در مسئولیت پذیر بودن فرد نقش بسیار حساس، مهم و اساسی را دارد. خیلی از مادران نمی دانند، آموزش مسئولیت پذیری در فرزندان را از چه سنینی آغاز کنند؟

برونر نظریه پرداز مطرح در زمینه مسئولیت پذیری معتقد است، آمادگی و آموزش هر امری به کودک، به شرط آن که به زبان خود کودک گفته شود، موثر است، به عنوان مثال کودک ۱۵ ماهه علاقه دارد که خودش به تنهایی و بدون کمک مادر، غذایی را بخورد اما والدینش به دلایل مختلفی این اجازه را به او نمی دهند. از همین جا اعتماد به نفس را در او از بین می برند. این در حالیست که اعتماد به نفس، نقش بسیار مهمی در امر مسئولیت پذیری فرزندان دارد. (تاجری و درویشی، ۱۳۹۷)

نتایج پژوهش صدرالسادات و همکاران (۱۳۸۴) نشان داد شیوه های فرزندپروری نقش مهمی در کارکرد خانواده و کارکرد خانواده نقش مهمی در مسئولیت پذیری کودکان دارد. همچنین پژوهش طهرانی مقدم و شریعت باقری (۱۳۹۶) نشان داد مشارکت دادن فرزندان در کارهای خانه و نیز تشویق و ترغیب فرزندان به انجام کارهای گروهی در منزل و نیز با دوستان خود می تواند مسئولیت پذیری را در آنان افزایش دهد. هدایتی و همکاران (۱۳۸۷) نیز در پژوهشی نشان داد شیوه های فرزند پروری بر میزان مسئولیت پذیری نوجوان موثر است.

شیوه های فرزندپروری بر میزان مسئولیت پذیری نوجوانان مؤثرند. و نیز بین مسئولیت پذیری دانش آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین نتایج نشان داده ارتباط معناداری بین احساس امنیت، تعلق و عزت نفس با مسئولیت پذیری وجود دارد. همین طور اینکه بین مسئولیت پذیری فرزندان در مدرسه و خانه به میزان زیادی همبستگی وجود دارد.

۲- روش شناسی:

جامعه آماری پژوهش کلیه دانش آموزان پسر شاغل به تحصیل در سال تحصیلی جاری (مدرسه ابتدایی دولتی ثامن الائمه شهرستان بیرجند) بود که به عنوان جامعه این پژوهش محسوب می شوند.

پس از یک گفت و گوی مختصر در زمینه معارفه و اهداف اجرای این پژوهش، و نیز ارائه توضیحاتی برای آزمودنی ها در خصوص نحوه پاسخ دادن به سؤالات، پرسش نامه هایی بین آنها توزیع گردید.

۱-۲ ابزار جمع آوری اطلاعات

در این پژوهش از دو پرسشنامه :

۱- پرسشنامه محقق ساخته شیوه تربیتی بر اساس آموزه های تربیت اسلامی مادران و

۲- پرسش نامه مسئولیت پذیری نوجوانان استفاده گردید.

پرسشنامه دارای ۳ ماده است که ۱ ماده آن مرتبط با شیوه تربیتی سهل گیرانه مادران، ۱ ماده مرتبط با شیوه سخت گیرانه مادران و ۱ ماده دیگر مرتبط با شیوه اقتدار منطقی مادران می باشد. در این پرسش نامه از دانش آموزان پسر خواسته شد که روش های تربیتی مادران خود را ارزیابی نمایند.

پایایی این پرسشنامه را به روش بازآزمایی و بر اساس محاسبه ضریب آلفا برای سهل گیری ۰/۶۹، برای سخت گیری ۰/۷۷ و اقتدار منطقی ۰/۷۳ گزارش شد.

در این مطالعه روایی پرسشنامه به صورت محتوایی بر اساس انطباق پرسشنامه با اهداف پژوهش و روش های تربیتی مروج مسئولیت پذیری و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ تعیین شده است که در حد مطلوب و رضایت بخش می باشد.

جدول ۱: مربوط به خرده مقیاس های پرسشنامه شیوه تربیتی مادران

خرده مقیاس های فرزند پروری	تعداد سوال	ضریب آلفای کرونباخ
سهل گیرانه	۱۰	۰/۶۱
سخت گیرانه	۱۰	۰/۷۲
اقتدار منطقی	۱۰	۰/۷۸

پرسشنامه مسئولیت پذیری (دانش آموزان): این پرسشنامه توسط نعمتی (۱۳۸۸) زیر نظر کرمی ساخته و هنجاریابی شده است که شامل ۵ سؤال است:

در این پرسش نامه براساس ادبیات تعلیم و تربیت اسلامی هفت عامل به عنوان عوامل مسئولیت پذیری مشخص شده اند که شامل خودمدیریتی، نظم پذیری، قانونمندی، امانت داری، وظیفه شناسی، سازمان یافتگی و پیشرفت گرایی است. از این تعداد، ۱۰ سؤال مربوط به عامل اول، ۹ سؤال مربوط به عامل دوم، ۱۲ سؤال مربوط به عامل سوم، ۵ سؤال مربوط به عامل چهارم، ۴ سؤال مربوط به عامل پنجم، ۶ سؤال مربوط به عامل ششم و ۴ سؤال مربوط به عامل هفتم است. روش نمره گذاری این پرسشنامه براساس مقیاس لیکرتی ۵ درجه

ای تنظیم شده است. بدین معنی که هر گونه شامل ۵ گزینه است: کاملاً موافق، موافق، بی نظر، مخالف، کاملاً مخالف. نمره گذاری از سیستم آتا ۵ پیروی می کند. در سؤالاتی که مستقیم نمره گذاری می شوند، اگر آزمودنی گزینه کاملاً مخالف را انتخاب کند، نمره یک، گزینه مخالف، نمره دو، گزینه بی نظر، نمره سه، گزینه موافق، نمره چهار و گزینه کاملاً موافق نمره پنج را دریافت می کند. روابی پرسشنامه توسط متخصصان به صورت محتوایی مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است.

جهت تعیین پایایی یا به عبارتی همسانی درونی پرسش نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده که در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲: مربوط به خرده مقیاس های پرسش نامه مسئولیت پذیری دانش آموزان

خرده مقیاس های مسئولیت پذیری	تعداد سوال	ضریب آلفای کرونباخ
خودمدیریتی	۱۰	۰/۷۲
نظم پذیری	۹	۰/۷۴
قانون مندی	۱۲	۰/۸۲
امانت داری	۵	۰/۸۹
وظیفه شناسی	۵	۰/۷۸
سازمان یافتگی	۶	۰/۸۱
پیشرفت گرایی	۴	۰/۸۳

۳- بحث درباره یافته ها:

برای بررسی رابطه شیوه های تربیتی مادران و مسئولیت پذیری پسران میانگین و انحراف معیار دیدگاه دانش آموزان پیرامون این دو حوزه در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳: مشخصه های توصیفی روش های تربیتی مادران و مسئولیت پذیری دانش آموزان

متغیر و خرده مقیاس ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	پیشینه
سهل گیرانه	۲۵۰	۱۵/۵۸	۵/۰۸	۴	۳۲
سخت گیرانه	۲۵۰	۲۳/۰۵	۱۷/۹۰	۱	۵۰
اقتدار منطقی	۲۵۰	۴۰/۵	۱۸/۳۹	۳	۵۰

روش های تربیتی مادران

۵۰	۲۵	۵/۲۷	۴۱/۵۸	۲۵۰	خودمدیریتی	مسئولیت پذیری
۴۵	۱۵	۶/۳۲	۳۵/۸۸	۲۵۰	نظم پذیری	
۶۰	۱۵	۷/۶۹	۴۷/۰۵	۲۵۰	قانونمندی	
۲۵	۱۳	۲/۶۶	۲۱/۷۶	۲۵۰	امانت داری	
۲۰	۸	۲/۲۱	۱۷/۳۸	۲۵۰	وظیفه شناسی	
۳۰	۸	۳/۹۵	۱۹/۷۰	۲۵۰	سازمان یافتگی	
۲۰	۹	۲/۳۷	۱۶/۶۸	۲۵۰	پیشرفت گرایی	
۹۴	۲۰	۱۰/۰۷	۶۴/۷۶	۲۵۰	نمره کل	

همان طور که مشاهده می شود در بین روش های تربیتی مادران کمترین میانگین مربوط به روش سهل گیری ۱۵/۵۸ و بیشترین میانگین مربوط به روش اقتدار منطقی ۴۰/۵ می باشد.

پژوهش حاضر بیانگر این است که بین روش تربیتی اقتدار منطقی و مسئولیت پذیری دانش آموزان پسر رابطه مثبت معناداری وجود دارد. علت وجود این رابطه مثبت و معنادار این است که این دسته والدین همواره توانایی و وسع فرزندان خود را رعایت می کنند، همواره به مرحله ای کردن تکالیف درخواستی می پردازند و محدودیت را به تناسب مورد استفاده قرار می دهند. در تبیین این یافته می توان گفت فرزندان هریک از این خانواده های سه گانه سهل گیر، سخت گیر و مقتدر ویژگی هایی دارند که متفاوت از فرزندان دیگر خانواده هاست. یکی از این تفاوت ها مربوط به میزان مسئولیت پذیری آنهاست. بالاترین میزان مسئولیت پذیری در بین کودکان خانواده های مقتدر یا دارای اقتدار منطقی و کمترین میزان مسئولیت پذیری در بین فرزندان خانواده های سهل گیر و سخت گیر مشاهده می شود. توقع والدین مقتدر با توانایی فرزندان در پذیرش مسئولیت متناسب است. از این رو این دسته از والدین فرزندان خود را متقاعد می کنند که افراد باکفایتی هستند و می توانند موفقیت کسب نمایند. این برخورد موجب رفتار پخته و مستقل در آنها می شود. والدین مقتدر، هم برای رفتار خودمختارانه و هم برای انضباط ارزش قائل اند زیرا معتقدند که کنترل منطقی و آزادی حساب شده موجب می گردد کودکان قوانین و اصول رفتارهای صحیح را درونی کنند، و در قبال رفتار و اعمال خود احساس مسئولیت نمایند. این دسته از والدین علاوه بر اینکه گرم و با محبت هستند، کودکانشان را به طرف استقلال سوق می دهند. در واقع فرزندان خانواده های مقتدر به دلیل اینکه از استقلال لازم برخوردار بوده و در عین حال مورد حمایت های به جا و مناسب قرار می گیرند، در تصمیم گیری های مهم خانوادگی سهیم اند، بیش از کودکان سایر سبک های خانوادگی متعهد بوده و در امور خانواده مشارکت داشته و مسئولیت پذیرترند.

۳-۱- راهکار برای مادران جهت پرورش مسئولیت پذیری دانش آموزان

۱- کارهای کوچک به او بسپارند، وقتی دانش آموزان انجام کارهای ساده را به عهده می گیرند، این احساس را دارند که در انجام کاری مفید برای خانواده مشارکت می کنند. بهتر است یک چارت وظایف تهیه کنید. اگر دانش آموز کوچک است به جای کلمات از تصاویر در این چارت استفاده کنید. این چارت می تواند از مسئولیت های کوچک مانند خاموش کردن چراغ های اضافی خانه تا قفل کردن در یا

جمع کردن کاغذهای روی زمین باشد. فقط بگذارید او این کارها را انجام دهد و برای رسیدن به این هدف صبور باشید. باید حواس تان باشد که با افزایش کارهایی که باید انجام دهد، او نیاز به تشویق هم دارد.

۲- بگذارید آنچه می خواهند را به دست بیاورند، اگر یک هدیه گران قیمت می خواهد بهترین کار این است که از او بخواهید نیمی از پول آن هدیه را خودش به دست آورد و به آنها کمک کنید از مهارت های شان استفاده کنند. در این مدت شما می توانید بابت برخی کارهای خانه به آنها پول پرداخت کنید. مثلا اگر برای کاشتن گلی در باغچه یا شستن ظرف ها به شما کمک کردند، مبلغی برای شان در نظر بگیرید. این بهترین دادوستد برای القای حس مسئولیت پذیری در آنهاست.

۳- به آنان یاد دهید اشتباهات شان را بپذیرند، اگر کار اشتباهی انجام دادند نه آنها را بترسانید و نه خیلی ساده از کنار آن بگذرید. قبول اشتباه یکی از بهترین راهکارها در زندگی است. این باعث می شود شما برای هر آنچه انجام دادید مسئول باشید.

نتیجه گیری

مسئولیت پذیری نوعی نگرش اکتسابی است که از ابتدای زندگی حدود سه سالگی به بعد به تدریج ایجاد می شود. بنابراین والدین به خصوص مادران به عنوان نخستین متولی این امر بهتر است در ایجاد و رشد چنین حسی در فرزندان خود کوشش کنند.

مسئولیت پذیری یک عنصر برجسته در موفقیت انسان است و نشان دادن احساس مسئولیت یک امر ذاتی نیست بلکه این ویژگی در متن خانواده و روابط اجتماعی و تعاملاتی که فرد با دیگران دارد امکان رشد پیدا می کند و والدین در این میان نقش محوری را در انتقال روحیه مسئولانه به کودک دارند. لذا مهم است که شما به عنوان والدین رفتار های تربیتی خود را در جهت پرورش کودکانی مسئول جهت دهید. دیدگاه نظریه یادگیری اجتماعی، بهترین شیوه آموزش مسئولیت پذیری به کودکان الگو برداری مناسب از والدین و محیط اجتماعی است.

منابع

- بیات، حمید (۱۳۸۹). مقایسه ادراک فرد از شایستگی های جسمانی خود در بین دانشجویان فعال و غیر فعال و ارتباط آن با ترکیب بدنی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- تاجری، بیوک، درویشی، افسانه (۱۳۹۷). کتاب چگونه فرزندان مسئولیت پذیر پرورش دهیم. تهران: انتشارات قلم.
- خدیوی، اسدالله، الهی، ایران (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر پایه هفتم شهرستان مهاباد. فصلنامه زن و مطالعات خانواده. شماره ۲۲، ۳۷-۵۹.
- صدرالسادات، سیدجلال الدین، شمس اسفندآبادی، حسن، و امامی پور، سوزان (۱۳۸۴). مقایسه شیوه های فرزند پروری و کارکرد خانواده در خانواده های بد سرپرست. دارای اختلالات رفتاری و عادی. مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد
- طهرانی مقدم، حامد، و شریعت باقری، محمدمهدی (۱۳۹۶). مسوولیت پذیری و راهکارهای ارتقاء آن در نوجوانان دانش آموز. کنفرانس ملی پژوهش های نوین ایران و جهان در روانشناسی. علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی.
- مطلق اسلام، بهادر (۱۳۹۰). اثر بخشی آموزش راهبرد های شناختی بر ابعاد ادراک شایستگی دانش آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد خوزستان.
- هدایتی، بنت الهدی، فاتحی زاده، مریم السادات، آکوچیان، احمد، بهرامی، فاطمه و اعتمادی، عذرا (۱۳۸۷). شیوه های فرزندپروری و مسئولیت پذیری نوجوانان. نشریه معرفت. شماره ۷.